

Welkom
Symposium
Landschapslandbouw
Samen voor een leefbare Peel

6 juni 2025

Dagvoorzitter Inge Diepman

Programma

Op weg naar een natuurrijk cultuurlandschap

- 09.30 Inloop
- 10.00 Opening
- 10.15 drs. Edwin Raap, Netwerker programmabureau Erfgoed Deal en adviseur Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- 10.45 Erfgoed als instrument voor de landbouwtransitie
- 11.15 Pauze
- 11.30 Lunch en start Erfgoed Deals workshops en excursie
- o Klimaat en water: Adviseur Erfgoed en Water, Jacob Knegt
 - o Ontwerpend landschap: Landschapsarchitect, Peter Hermens
 - o Meervoudig ruimte gebruik: Natuurverdubbelers, Daan Groot
 - o Excursie door het coulissenlandschap van Bronlaak
- 12.45 Einde workshops en excursie
- 13.00 dr. André Kuipers, Astronaut & ambassadeur van de aarde
- 15.00 Plenaire afsluiting en uitdelen certificaten aan cursisten
- 15.30 Netwerken onder het genot van een hapje en een drankje
- 16.00 Einde

Dagvoorzitter: Inge Diepman

Ministerie van Landbouw, Visserij,
Voedselzekerheid en Natuur

Erfgoed

drs. Edwin Raap

Netwerker programmabureau Erfgoed Deal en
adviseur Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Erfgoed als vaste waarde voor de toekomst

Presentatie Erfgoed Deal

Edwin Raap | Symposium Peel Natuurdorpen
6 juni 2025

ERF
GOED
DEAL

≡ R F
G O ≡ D
D ≡ A L

MENU

Introductie

Thema's

Waarom Peel
Natuurdorpen?

Leeromgeving

RF
GOED
DEAL

MENU

Introductie

Thema's

Waarom Peel
Natuurdorpen?

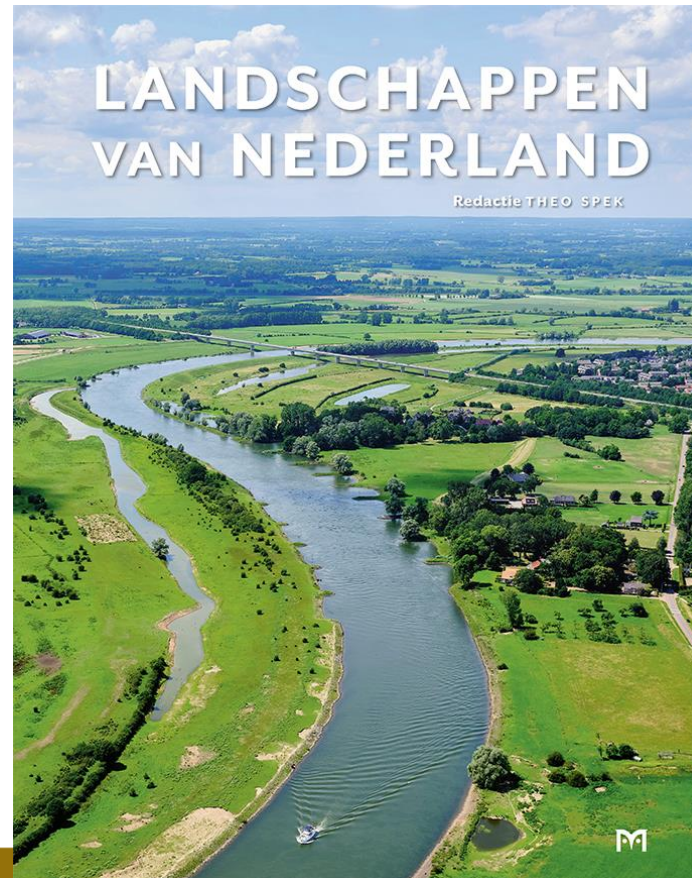

Leeromgeving

Introductie

- Historisch-geograaf
- Netwerker Erfgoed Deal thema Landbouw & Natuur (team 9 personen)
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
 - Sr. Adviseur / Onderzoeker Landschap, Programmaleider landelijk gebied
 - Landschappen in Nederland
 - Panorama Landschap

Wat is de Erfgoed Deal?

1

Stimulerings- regeling (financiering)

Transitieopgaven
(klimaat, energie,
duurzaamheid,
woonopgave)

Erfgoed onderdeel
van de oplossing

2

Samenwerkings- overeenkomst

Rijksoverheid +
medeoverheden
& maatschappelijke
organisaties

Onafhankelijk
van de RCE

3

Leeromgeving

Actieve kennis-
deling, zowel van
programma als
projecten

Nederland gaat op de schop!

- Transitieopgaven staan centraal, niet het erfgoed
 - Erfgoed als functionele drager of basis voor de oplossing / aanpak
 - Integraal samenwerken met andere partijen: erfgoed als rode draad
 - Resultaat: een mooiere leefomgeving of 'ruimtelijke kwaliteit'
- >> benut de verbindende kracht van erfgoed!

Past forward - Brede Welvaart

'Ruilverkavelingsmachine': bracht welvaart in smalle zin (€€€)

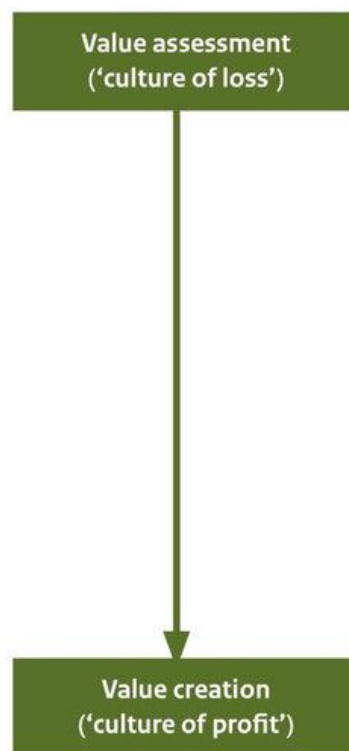
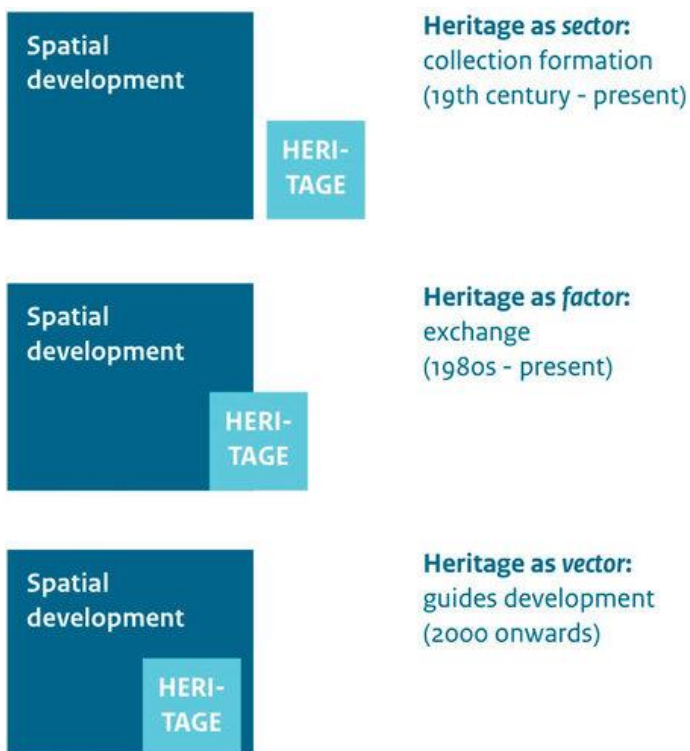
Thans zoektocht naar brede welvaart

Welvaart = kwaliteit van leven zoals gezondheid en sociale contacten, inkomen en baan zekerheid. Maar ook kwaliteit van voorzieningen in de buurt en een fijne, schone en veilige woonomgeving.

De kwaliteit van leven is mede afhankelijk van de kwaliteit van iemands leefomgeving.

(Joks Janssen, 2022)

Erfgoed en brede welvaart

- Twee kanten van dezelfde medaille
- Erfgoed = identiteit = kwaliteit = onderdeel brede welvaart
- GGG: grond-gemeenschap-geschiedenis

ERF
GOED
DEAL

ERFGOED ALS LEEFOMGEVINGSWAARDE

EEN REFERENTIEKADER VOOR DE DIALOOG OVER DE WAARDE
VAN HET BESTAANDE BIJ RUIMTELIJKE INGREPEN

PBL, 2022

Waarden van erfgoed

Het expliciet maken van de waarden en het economisch-functioneel maken van erfgoed betekent dat erfgoed deel is de oplossing.

RF
GOED
DEAL

MENU

Introductie

Thema's

Waarom Peel
Natuurdorpen?

Leeromgeving

≡ R F
G O ≡ D
D ≡ A L

MENU

Introductie

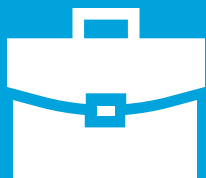
Waarom Peel
Natuurdorpen?

Thema's

Leeromgeving

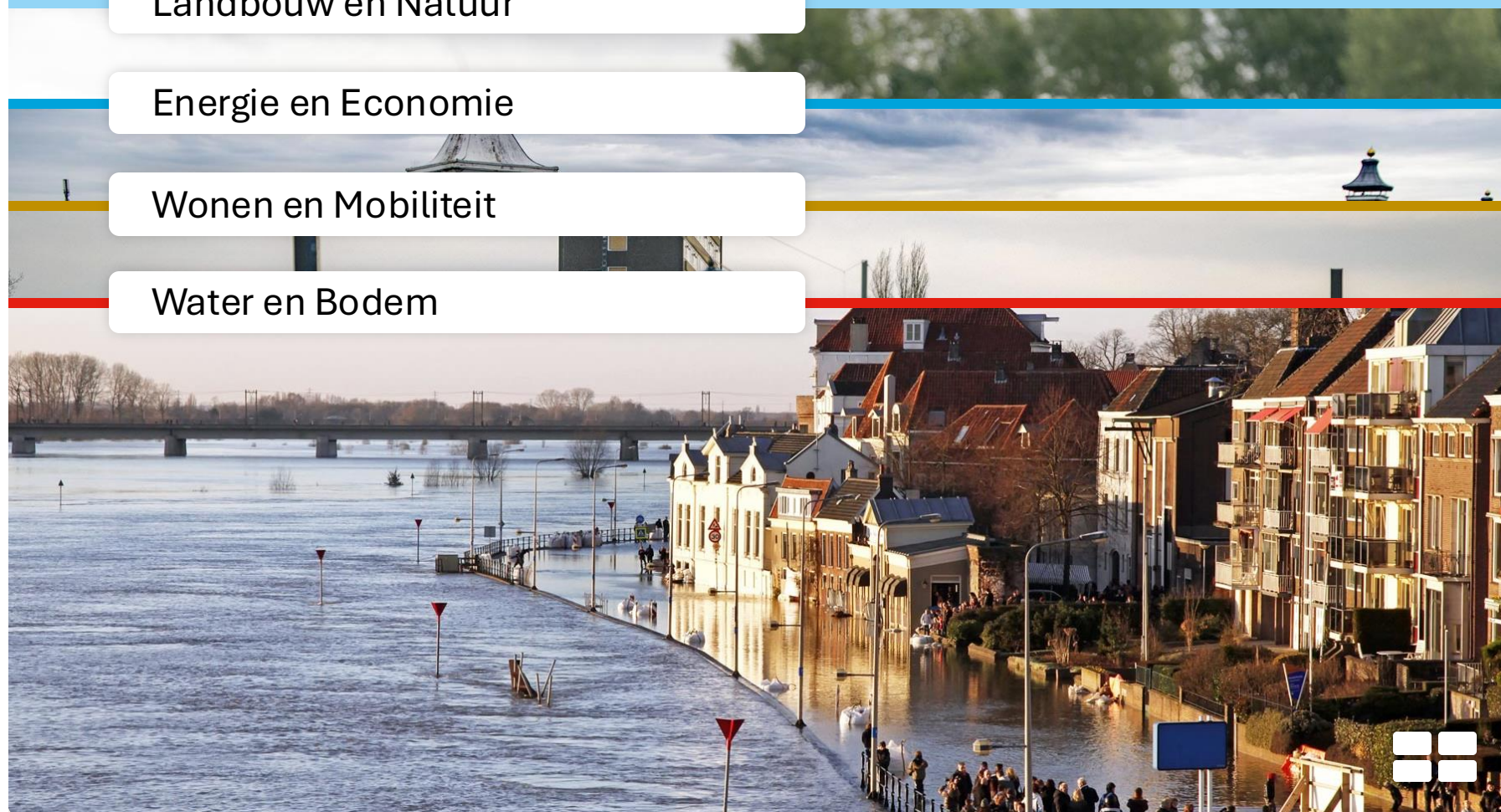
Thema's

Landbouw en Natuur

Energie en Economie

Wonen en Mobiliteit

Water en Bodem

Transitie: Landbouw en Natuur

Enkele voorbeelden

Prioritaire opgaven

- Natuurverbetering en stikstofreductie
- Groenblauwe dooradering
- CO2-reductie
- Natuurinclusieve landbouw
- Overgangsgebieden
- Veenweidelandschappen
- Robuuste natuur
- Transformatie agrarische bebouwing en erf

Nieuw Drassig Land

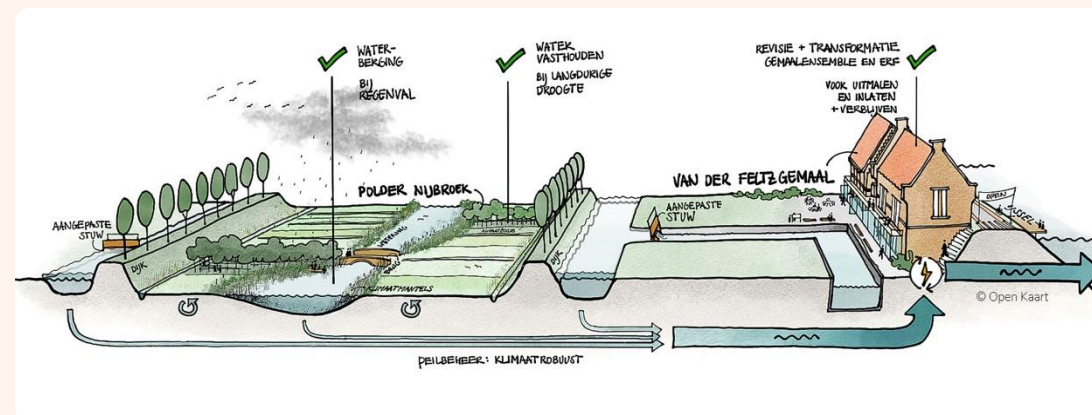
Landbouw en Natuur

Wat is de opgave?

Realiseren van een klimaatrobuust en natuurinclusief polderlandschap, waarbij herbestemming van het gemaal de motor is van een bredere gebiedsontwikkeling.

Hoe is erfgoed ingezet?

Historisch gemaal, landschap en landschapselementen worden ingezet om gebied klimaatrobuust te maken.

Greppelland Fryslân

Landbouw en Natuur

Wat is de opgave?

Tegengaan bodemdaling,
verlagen CO-uitstoot,
behoud en herstel
weidevogelgebied.

Hoe is erfgoed ingezet?

Eeuwenoud greppelland
via kwalitatieve
verplichtingen behouden;
Verhogen waterpeil;
Aanleg nieuw greppelland
tbv GBDA

Wat is de opgave?

Het maken van het landgoed tot het hart van een groene contramal en de relatie tussen dorp en landgoed versterken.

Hoe is erfgoed ingezet?

Landgoed als bufferzone;
Herstel oude verbinding via brug;
Versterken landschappelijke elementen;
Hermeanderen van de Aa

Historische verbindingen Landgoed Eykenlust (Beek en Donk)

Wonen en Mobiliteit

Landgoed Eykenlust ligt nabij de kern van Beek en Donk in de gemeente Laarbeek. In een gezamenlijke gebiedsontwikkeling herstellen we de historische verbinding tussen dorp en landgoed en ontstaat een toekomstbestendig landgoed dat fungeert als het hart van een groene bufferzone. Zo wordt de woon- en leefomgeving van het dorp versterkt. Het herstel van de verbindingen zorgt ook voor een vliegwieleffect voor de hele gebiedsontwikkeling.

CONTACT

 [Saskia Hornikx](#)
 [Simon Schimmel](#)

FINANCIERING

€ 1.709.000 totaal
€ 812.000 Erfgoed Deal
€ 897.000 cofinanciering

LEERPUNTEN + OPBRENGST

- Een landgoed kan een belangrijke rol spelen als groene bufferzone nabij een kern.
- Erfgoedinclusief ontwerpen zorgt voor een stroomversnelling bij realisatie oplossingen voor maatschappelijke opgaven.
- Gebiedsgericht samenwerken door verschillende overheden brengt de nodige uitdagingen. We moeten ons hier nog beter op inrichten.

PRODUCTEN + MEDIA

- Website: [projectpagina](#)
- Website: [Laarbeek](#)

TIJDPAD

- Najaar 2023: opzetten onderzoek
- 2024-2025: onderzoek, ontwerp, aanbesteding en ruimtelijke procedures
- 2025-2027: realisatie
- Doorlopend: omgevingsdialoog en erfgoedparticipatie

Provincie Noord-Brabant

PARTNERS + SAMENWERKING

- Gemeente Laarbeek
- Waterschap Aa en Maas
- Landgoed Eykenlust
- Provincie Noord-Brabant
- Strootman Landschapsarchitecten
- Floris Alkemade
- Lokale stakeholders en belangengroepen

Zie voor meer informatie over dit project en het Programma Erfgoed Deal: [erfgoeddeal.nl/projecten](#)

Overzicht projecten

Landbouw en Natuur

- > Amsterdam Wetlands
- > Nieuw Drassig Land
- > Belevenisboerderij Schieveen
- > Greppelland Fryslân
- > Middag-Humsterland
- > Ringwalburg Burgh-Haamstede

Overzicht projecten omgeving De Peel

- > Historische verbindingen Landgoed Eyckenlust
- > Watermolenlandschappen
- > Kasteelpark Weert
- > **En dus ook: Pionieren in de Peel!**

> [Bekijk online](#)

RF
GOED
DEAL

MENU

Introductie

Thema's

Waarom Peel
Natuurdorpen?

Leeromgeving

RF
GOED
DEAL

MENU

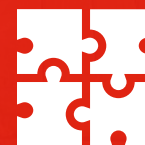
Introductie

Thema's

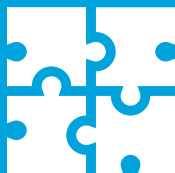
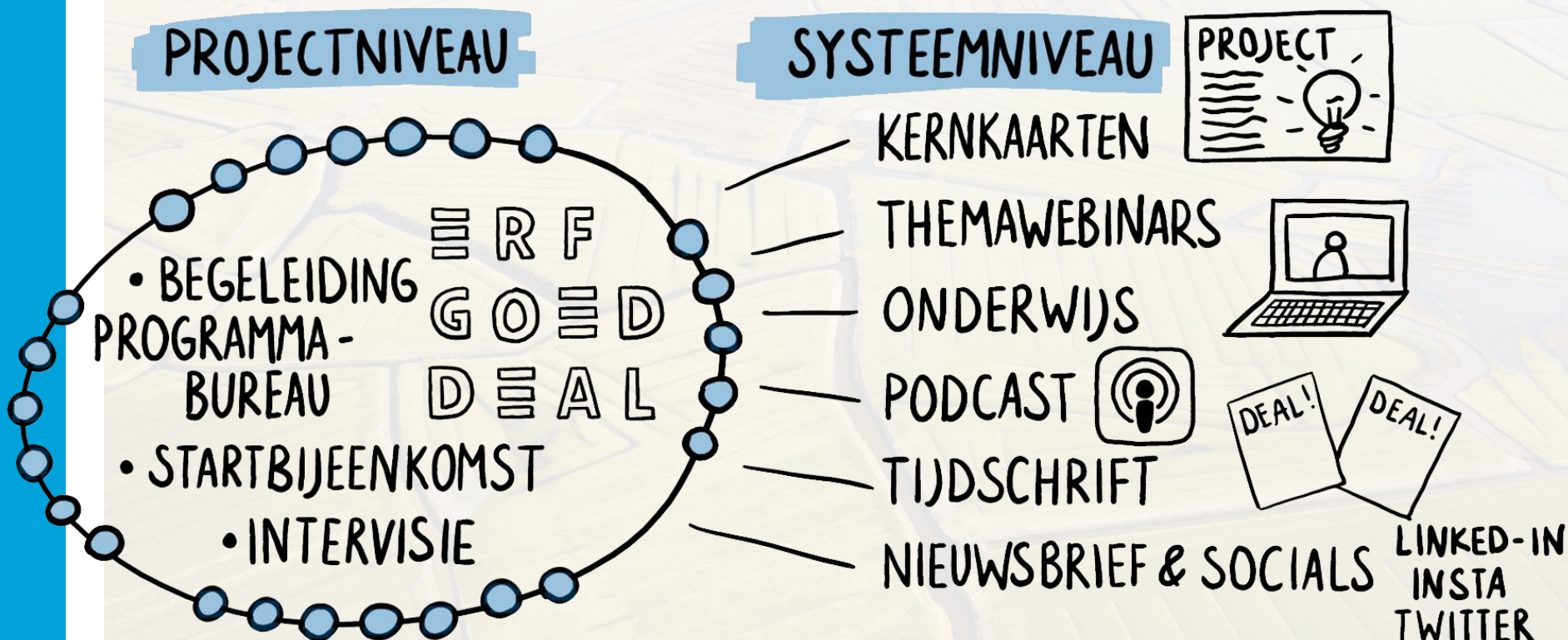

Waarom Peel
Natuurdorpen?

Leeromgeving

Overzicht leeromgeving

ERF
GOED
DEAL

Overzicht leeromgeving

Podcasts

Webinarreeks 'Lessen uit de Erfgoed Deal'
Erfgoedinclusieve leefomgeving

Themawebinars

webinar
donderdag
2 november 2023
15.00 - 17.00

ERF
GOED
DEAL

Kernkaarten

Forteiland Pampus

ENERGIE EN ECONOMIE

Pampus gaat op de schop. De unieke locatie, kenmerkende architectuur en cultuurhistorische waarden van Forteiland Pampus worden als inspiratiebron toegepast voor het

De systemische aanpak die het project omvat, is direct afgeleid van het zelfvoorzienende karakter van Pampus in 1895 en van de hele Stelling van Amsterdam, die ook was gericht op zelfvoorziening.

PRODUCTEN + MEDIA

- Website Pampus op de schop!
- Podcast: Verborgen in het volle zicht
- Video: Zien verduurzamen, doet verduurzamen
- Artikel in Monumentaal Pampus: breedplaats verduurzaming economie
- Artikel in tijdschrift DEAL!

CONTACT

- Tom van Nieuhuys
- René Dijkstra

LEERPUNTEN + OPBRENGST

- Bouw een ecosysteem met publieke en private partijen en formuleer een gemeenschappelijke ambitie met oog voor de individuele belangen en bijdragen.
- Differentieer in bijdragen in de vorm van kennis, kunde en kapitaal.
- Wees ondernemend en denk in nieuwe verdienmodellen.
- Wees geduldig en houd altijd vast aan de ambitie als het hoger doet.
- Communiceer en vier tijdig de eerste successen voor het vergroten van draagvlak en daadkracht.

TUURPAD

Energiepositieve Bergloods:

- 2021-2022: Vergunnen, financieren
- 2022-2023: Bouwen
- 2023-2024: Ontwerpen, vergunnen
- 2024-2025: Gefaseerd bouwen
- 2025-2026: Ontwerpen, vergunnen
- 2026-2027: Financieren en bouwen

PAMPUS

Europees Unie

Provincie Noord-Holland

Port of Amsterdam

De Groot

PARTNERS + SAMENWERKING

- Provincie Noord-Holland
- Gemeente Gooise Meren
- De Groot Installatiegroep
- Port of Amsterdam
- En nog vele andere partners.

ERF GOED DEAL

Tijdschrift

Erftijd als voorwaarde voor de toekomst

DEAL!

nummers 5 januari 2023

Wat zijn de mogelijkheden voor het behouden van de erfgoed? De werkbare praktijk van het erfgoed in de toekomst.

"Voortuit gaat Via vroeger" Slap om natuurgebied 'De Ruimte en Erfgoed'.

Uitgevoerd door de erfgoedprojecten van de erfgoed en de erfgoed van de Erfgoed Deal.

Fotoportretten: De erfgoedprojecten in beeld.

Uitnodiging Symposium
Landschapslandbouw
'Pionieren in de Peel'

Symposia

Op weg naar een natuurlijk cultuurlandschap

Datum: Vrijdag 6 juni 2025
Tijd: 10:00 - 16:00
Locatie: Bronlaak
Adres: Gemertseweg 36, Oploo
Aanmelden is nodig, vóór 1 juni: info@peelnatuurdorpen.nl

Met de volgende sprekers:

Dr. André Kuipers Astronaut & ambassadeur van de aarde
Drs. Edwin Raap Adviseur Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Mede mogelijk gemaakt door:

Erfgoed Deal

Zoeken

Aanmelden nieuwsbrief
Indienen project

Klimaatrob
buitenplaat
"De omgeving is
je de maatregelen"

Over de Erfgoed Deal
Informatie over het programma, partners en organisatie

Projecten
Over het portfolio en hoe een project in te dienen

Leeromgeving
Hoe we de kennis binnen het programma verder brengen

Website

≡ R F
G O ≡ D
D ≡ A L

MENU

Introductie

Thema's

Waarom Peel
Natuurdorpen?

Leeromgeving

RF
GOED
DEAL

MENU

Introductie

Thema's

Waarom Peel
Natuurdorpen?

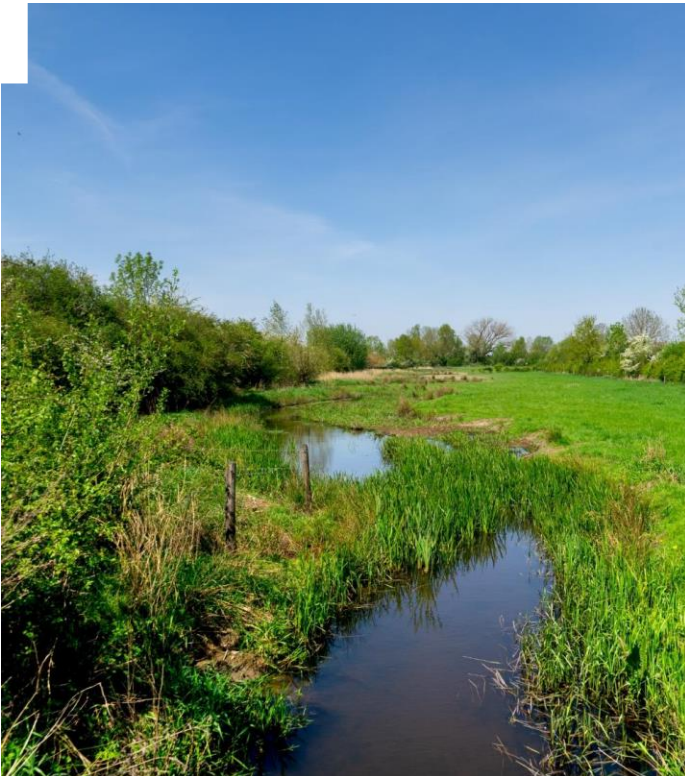
Leeromgeving

Waarom Peel Natuurdorpen?

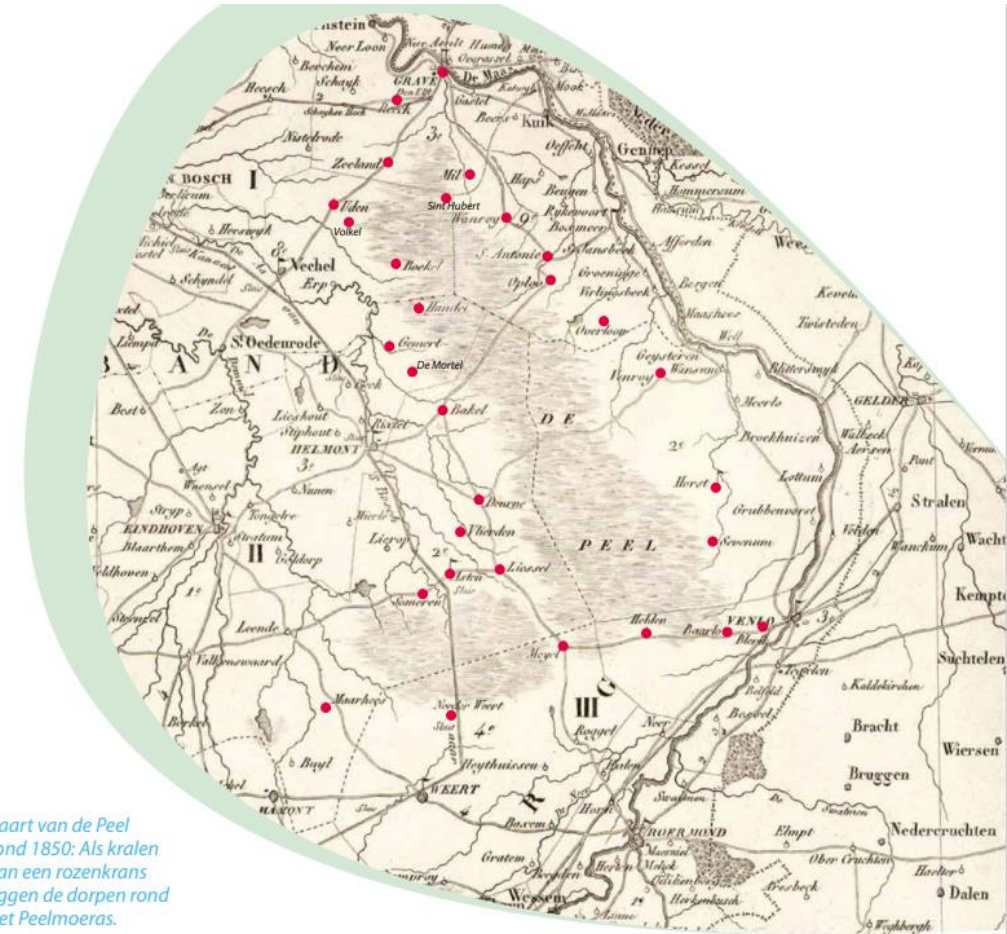
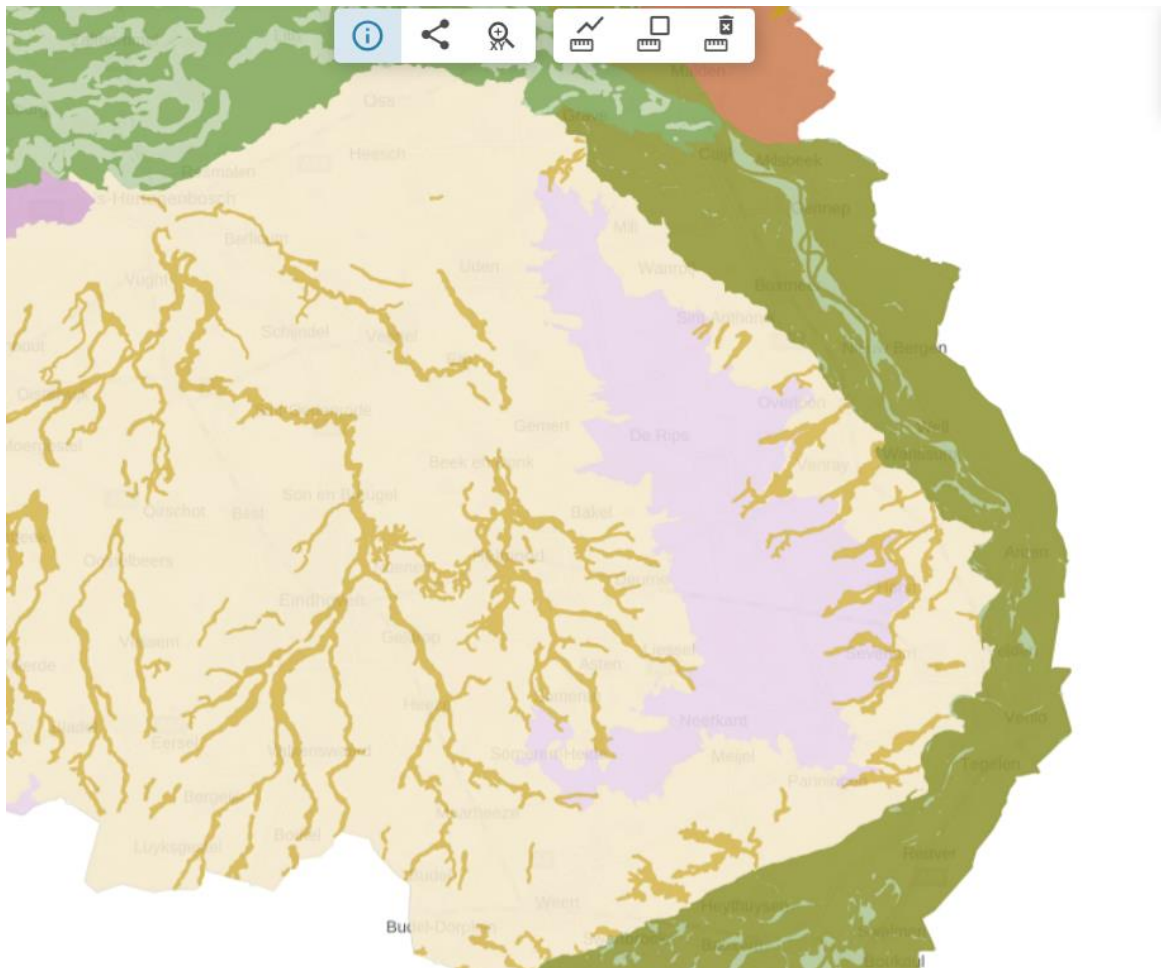
TRANSITIEOPGAVE:

- Verschraling landschap door voortgaande schaalvergroting
- Natuur heeft het moeilijk door te hoge stikstofdepositie
- Leefbaarheid platteland onder druk (LBV+ is niet alleen positief)

Landschapslandbouw: erfgoed als drager

Analyse Landschap

Kaart van de Peel
rond 1850: Als kralen
van een rozenkrans
liggen de dorpen rond
het Peelmoeras.

(Bron: Topotijdreis)

Ontwerp bouwt voort op landschap

Bebouwing

RUIMTELIJKE PLAATSING TINY HOUSES

Woningen zijn gevestigd in de bosrand met de voordeur in het bos, achterzijde uitkijkend op bloemrijk kruidenrijk grasland.

Woningen worden vrijstaand geplaatst met enige beplanting tussen woningen.

Woningen zijn bereikbaar via een gezamenlijk toegangspad, niet met auto.

De woningen zijn haaks geplaatst aan de toegangspaden met de voordeur aan het pad.

Achterzijden van de woningen zijn enkel via de woning te bereiken, een smal pad direct langs de woning.

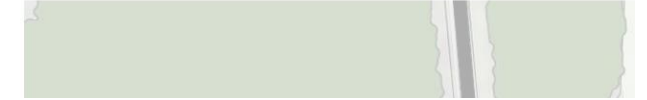
Parkeerplaatsen zijn binnen 100 meter van de woningen gevestigd

Landschappelijke inrichting

Verharding en plaatsing tiny houses

Ruimtelijke hoofdstructuur

De verschillende locaties zijn gelegen rondom buurtschap Duifhuis en natuurontwikkeling project de Wijstboerderij met snelle fiets- en autoverbindingen naar de kern Zeeland. De locaties rondom buurtschap Duifhuis zijn direct en indirect verbonden met de Reekseweg. Deze weg vormt de hoofdontsluiting van de percelen naar Zeeland en andere dorpskernen. De locaties hebben een losse opstelling met daartussen gangbare landbouwpercelen. Ze vormen samen een ketting van stapstenen voor natuur vanuit de kern Zeeland richting de verborgen vallei van de raam. De cluster Duifhuis is opgedeeld in drie delen, met elk daarbinnen kettingen van tiny houses. De woningen zijn verborgen in de bosranden, met zicht op kruidenrijke graslanden. Door smalle openbare toegangspaden worden de woningen ontsloten naar een enkele toegangsweg met aanliggende parkeerplaatsen. Het thema 'wonen in de natuur' is voor de bewoners daadwerkelijk aanwezig en voelbaar. De gebouwen en paden zijn ondergeschikt aan de natuur, en worden bijna overgenomen door begroeiing en dieren, waardoor een gevoel van rust en kalmte ontstaat. Dit geldt ook voor de parkeerplaatsen en ontsluitingsweg. Elke ontsluitingsweg wordt aan het begin gemarkeerd door een dramatische verandering in materiaal en uitstraling ten opzichte van de hoofdontsluiting van de Reekseweg. Hier komt de natuur je tegemoet en zijn voorzieningen geclusterd zodat diensten de rust niet verstoren. Doorgaand verkeer of snel rijden is hier niet mogelijk.

Per deel zijn voorzieningen geclusterd aan het begin van elke oprit. Deze voorzieningen betreffen brievenbussen, pakketkasten en opstelplaatsen voor kleine containers en afvalzakken. Hierdoor hoeven diensten niet de locaties in en wordt onnodig verkeer vermeden. De locaties kenmerken zich door een consistent palet en materialisering wat bestaat uit natuurtinten en natuurlijke materialen. Dit palet zet zich door in de architectuur van de tiny houses. De tiny houses en materialisering vormen samen een samenhangende familie die herkenbaar wordt als Peel Natuurdorpen eigen.

De locaties krijgen een natuurlijke inrichting en vormtaal. Inrichtingselementen zijn qua kleur en materiaalgebruik duurzaam en terughoudend en verstoren zo min mogelijk de natuur. Essentieel voor de woningen is de minimale zichtbaarheid vanaf de openbare weg waardoor privacy van buitenaf gewaarborgd wordt, de natuurlijke uitstraling van de locaties centraal staat en voorbijgangers onverstoord kunnen genieten van de rijke aanvulling op het landschap en biodiversiteit. Voor zowel bewoners als voorbijgangers is er geen gevoel van een woonlandschap, enkel een natuurgebied. De berijdbare weg is doodlopend, minimaal verhard en weggestopt in de beplanting. De paden ontsluiten de woningen naar deze weg en hebben een golvende slingerende vorm door het bos. De open kruidenrijke graslanden zijn grotendeels gereserveerd voor zichten vanuit woningen of vanaf de openbare weg. Aanwezige hoogteverschillen worden gebruikt en versterkt om zo contrasten tussen droog en nat te versterken. De vele heggen, hagen, poelen, gradiënten in extensieve kruidenrijke graslanden en boschages leveren een gevarieerd biodivers landschap op met een hoge natuurbeleving. Samen vormen ze belangrijke ecologische stapstenen in het omliggende gangbare agrarische productielandschap van de Peel.

SPEERPUNTEN

- Natuur is de drager van de locaties; deze is overal zichtbaar en voelbaar op de voorgrond aanwezig
- Het wonen en de infrastructuur is omsloten door groen en geclusterd voor minimale ruimtebeslag
- De inrichting en materialisering van de locaties is een dragende familie en karakter, terughoudend en minimaal qua uitstraling, materiaal gebruik en kleur.
- De architectuur vormt een familie binnen eenzelfde uitstraling en karakter en sluit aan op de natuur en is voornamelijk gemaakt uit biobased bouwmaterialen
- De woningen liggen verscholen in de bosrand uit het zicht van de openbare weg
- De woningen zijn omsloten door natuur met zicht op kruidenrijk grasland

Kennisdeling

HOME NIEUWS ▾ BELEID PLAN ▾ BEELDEN ▾ VRAGEN ▾ ORGANISATIE ▾ KENNISPLEIN ▾

Verdrag van Faro

Het PND-project is een schoolvoorbeeld van de uitgangspunten van het verdrag van Faro. Mens en samenleving in hun relatie met erfgoed staan centraal.

Voor meer informatie:

Symposia

Factsheets

Webinar

Onderzoek

Leren en monitoren

Cursus nieuw

Cursus

Kennisdragers

Kennisuitwisseling

Brochure

Verdrag van Faro

Klein wonen basiskennis & ervaringen

Erfgoed Deal

Cursusdag 3 Rentmeesterschap

LOCATIE DE MORTEL & CLEEFSWIT

Rentmeesterschap wat is dat?

Het landschap van de
rentmeester

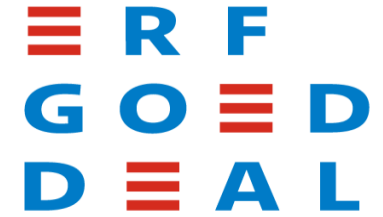

Verwachte resultaten

- Extensievere landbouw
 - Mét inkomenszekerheid boeren
 - Versterking biodiversiteit
- Landschapsherstel vanuit karakteristiek van de Peel
 - Pionieren
 - Kleinschalig zandlandschap
 - Niet alle principes zijn streekeigen
 - Eigen vormtaal (workshop P. Hermens)
- Bijdrage aan oplossing wooncrisis

Afwegingskader Erfgoed Deal:

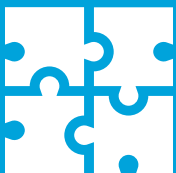
Afwegingskader actualisatie Erfgoed Deal

INLEIDING

In dit Afwegingskader zijn de criteria beschreven op basis waarvan zowel individuele projecten worden beoordeeld als het volledige Uitvoeringsprogramma wordt samengesteld. Na iedere indienronde wordt er een nieuw uitvoeringsprogramma opgesteld. In de periode 2019-2022 betrof het zes uitvoeringsprogramma's met in totaal 36 projecten. Wanneer een project onderdeel uitmaakt van het vastgestelde uitvoeringsprogramma zal aan de betreffende gemeente of provincie een decentralisatie uitkering uit het gemeente- of provinciefonds plaatsvinden.

BEOORDELING

- Transitieopgave centraal
- Opschaalbaar
- Innovatieve aanpak
- Kennisdeling met **relevante en nieuwe doelgroepen**
- Bijdrage aan **Leeromgeving**
- Bijdrage aan **erfgoedinclusieve uitvoeringspraktijk**

Conclusie

Landschapslandbouw is een innovatieve aanpak waarbij landschap –en dus erfgoed- ingezet wordt als onderdeel van de oplossing.

PND tikt meerdere doelen aan: landbouw, natuur, groenblauwe dooradering, leefbaarheid, wonen en recreatie.

Peel Natuurdorpen is passend in het portfolio van de Erfgoed Deal

TENSLOTTE:

Kleinschalig wonen op boerenland als innovatie is niet beperkt tot PND. Later vandaag hoort u daar mee over.

De aanpak van PND is niet makkelijk en ontmoet ook scepsis.

Erfgoed Deal is innovatieprogramma waar zoiets mag en ook opgezocht wordt. Blijf volhouden, zet in op lokale kracht en durf te experimenteren.

ERF
GOED
DEAL

Dank voor uw aandacht

Edwin Raap

netwerker

E e.raap@cultureelerfgoed.nl

M 06 25289848

www.erfgoeddeal.nl

Volg ons op social media:

- Klimaat en water
Adviseur Erfgoed en Water, Jacob Knegtel
- Ontwerpend landschap
Landschapsarchitect, Peter Hermens
- Meervoudig ruimte gebruik
Natuurverdubbelaars, Daan Groot
- Excursie coulissenlandschap Bronlaak
Waterschap Aa en Maas, Jan Derks

Het verhaal van je erfgoed is geen bijzaak, maar het fundament voor
integrale ruimtelijke oplossingen

Kleinschalig wonen op boerenland zal voor álle partijen winst opleveren

A composite image of a modern glass cabin in a rural setting. The cabin is a small, rectangular structure with a steep gabled roof and large glass walls and doors. It is situated on a wooden platform with steps leading up to it. A woman is sitting on the steps, looking towards the camera. In the foreground, two young children are walking towards the cabin. In the background, a herd of cows is grazing in a field. The sky is blue with some clouds and a few birds flying. The overall scene is peaceful and idyllic.

Vind je dit passend bij de Peel?

Korte pauze (15 min)
ophalen lunchpakket en daarna
Workshops en Excursie door het
coulissenlandschap van Bronlaak

- Klimaat en water
Adviseur Erfgoed en Water, Jacob Knegtel
- Ontwerpend landschap
Landschapsarchitect, Peter Hermens
- Meervoudig ruimte gebruik
Natuurverdubbelers, Daan Groot
- Excursie coulissenlandschap Bronlaak
Waterschap Aa en Maas, Jan Derks

dr. André Kuipers
Astronaut & ambassadeur van de aarde

Peel Natuurdorpen

Peel Natuurdorpen verbindt verleden met het heden
en schept erfgoed voor de toekomst.

Afsluiting met hapje en drankje
Dank voor uw deelname
Peel Natuurdorpen

Na Peel Natuurdorpen

